

In so ga zopet poslali domov v Terre Haute, da bi tu končal svoje življenje,
na gugalnem stolu s cigaro v ustih
in z ameriškimi beauty-rožami poleg sebe, ki jih je njegova žena postavila v vazo;
in ljudje iz Terre Hauteja in iz Indiane in ljudstvo iz vzhoda so ga ljubili ter so se ga bali in jim je bil stari, prijazni stric, ki jih ima rad, in so hoteli ostati kar pri njem,
da bi jim dal sladkorčkov;
toda bali so se ga, kakor da bi imel ogabno bolezen, sifilis ali gobe in so mislili: Kakšna škoda!
Toda zaradi prapora
in zaradi dobre konjunktore
in ker se bore za demokracijo,
so se z bali priti k njemu,
z bali so se veliko misliti nanj iz bojazni — da bi mu vendarle verjeli, zakaj dejal je:

Dokler bodo zatirani na svetu — bom njihov, dokler bodo zločinci na svetu — bom njihov in dokler bo en sam človek zaprt — ne bom svoboden!

V tem zadnjem romanu se je Dos Passos izrečno opredelil v borca. Z možato razsodnostjo otipava vse slabe in dobre strani ter veruje v Ameriko, veruje v to zemljo, ki bo, oprana vsega hudega, raj vsem tistim, ki bodo delali. Postala bo neoskrunjena, kakršna je bila, ko jo je odkril Norvežan Leif Erikson.

Dos Passosu sta „Manhattan Transfer“ in „The 42. Parallel“ prinesla slavo. Tudi v Ameriki sami! To je veliko, zakaj uveljaviti se med armado ameriških priznanih in nepriznanih piscev pomeni zmago, ki mu je nihče ne bo več odvzel. Sinclair Lewis je poln navdušenja zanj, Upton ga je potrdil.

GINA

I V A N A L B R E H T

Mesto je kakor objeto od pomladi. Gina jo vidi po vrteh in po parkih, kako brsti in zeleni. Z oken pozdravlja cvetje, po ulicah vrveče množice in celó na starinske strehe patricijskih hiš si drzne dah-niti pomlad. Smaragdno zeleno pregrinja njih prhnečo starost in jim tu in tam celó navrže cvetko, vidno samo očem, kakršne ima Gina.

Sedemnajstletna Gina ima take oči, da vzklikajo gospe, ki prihajajo v salon:

— Joj, kakšne oči!

Take oči ima Gina. Marsikatera gospa vstopi in si kupi v salonu klobuk samo zato, ker je mimogrede opazila Ginine oči.

Zaradi tega ima Gina pri modistki ves teden polne roke dela. Gina sem, Gina tja, Gina se vežba in uri, pomerja, opazuje in hvali, a včasih vzlic temu sliši kako pikro.

Tako ji mine teden. V nedeljo potlej z okna začrnele podstrešne sobe ogleduje strehe in pomlad na njih. Tik pod oknom je na desni v mali razpoki našla zavetišče neznatna rastlinica. Kdo ve, kaj jo je zaneslo sem, a Gini je prijetno, ko pomisli, da ji bo tu lahko stregla.

— Ali boš ves dan takole čepela? stopi v sobo mati, ki je plaha in bolehn.

Gina jo začudeno pogleda.

— Gospod Albin je prišel, meni mati in s pogledom vabi hčerko. naj stopi v kuhinjo.

Gina se obotavlja. Gospod Albin je tršat, mozoljast fant, sedlarski pomočnik, ki se namerava v kratkem osamosvojiti. Njegova in Ginina mati sta rojakinji, obe železničarski vdovi. Može sta izgubili rano, pokojnina je neznatna in Albinova in njena mati sta morali napeti vse sile, da sta ob bore dohodkih odredili deco. Gospa Franca, Ginina mati, je imela troje otrok, gospa Liza, Albinova mati, celó četvero. Medtem pa, ko se je posrečilo gospe Lizi ohraniti najstarejšega in ji je ostale tri ugrabila smrt, je obvarovala gospa Franca samo najmlajšo, strejša dva je tudi njej pogoltnil grob v trenutku, ko je gospa Franca upala, da ji bosta že v oporo. Obe vdovi sta se pogosto obiskavali, potoževali druga drugi svoje nadloge in se tolašili. Zato sta se tudi Albin in Gina poznala iz otroških let, vendar se je bilo prijelo mladeniča ime gospod, ker mu je mala Gina vzdela to ime, ko se je odšel sedlarstva učiti in je potem ob delavnikih prihajal umazan ter je vedno neprijetno dišal po usnju in raznih mažah.

Zdaj prihaja Albin čedalje bolj pogosto in Gina vedno bolj neprijetno opaža višnjevasto nabrekle mozolje na njegovem obrazu. Tudi njegove roke so lopataste in prsti razbodeni. V besedah je okoren, v kretnjah kakor štor. Prej je prihajal z materjo, zadnji čas prihaja sam. Čemu je sploh treba toliko tega nespametnega obiskavanja, ko itak ne ve kaj govoriti?! Samo: „O, Gina, je pa spet teden naokrog, kaj!“ Potlej molči in gleda in čaka. Ali naj mu reče, da teden še ni minil?

Nehote pogleda Gina na nasprotno stran. V tretjem nadstropju se je na nekem oknu zganila zavesa. Gina gleda, zavesa se še vedno giblje, dokler se ne prikaže izza nje smehljajoč obraz. Črne oči pozdravljajo Gino, usta, lice.

Dekle se zasmije. V hip pozabi gospoda Albina in mater in se smeje temu čudnemu sosedu z onstran ulice. Čemu jo neki pozdravlja njegovo lice in usta in oči? Ali jo pozna?

Oni v tretjem nadstropju je zmirom bolj živahen. Gini se zazdi, da jo vabi na ulico. Tako otroško otročje se ji zdi vse to početje, da se mora prav iz srca nasmejati. V smehu poredno prikima neznancu, se malce skrije in čez kratek čas opazi, da oni res že stoji na ulici.

— Gina! spet kliče mati.

— Saj grem! Naglo povezne Gina na glavo svojo čepico, si ureja lase izpod nje in obleče plašč.

— O, Gina! jo pozdravi Albin, ko stopi v kuhinjo.

— Kam spet brniš? se vznemolji mati.

— V salon moram in bi bila skoraj pozabila, da mi je gospa včeraj naročila, sprti razpleta Gina. — Zdaj se je že začela sezija in menda ne bo nikoli miru.

— Oh, še ob nedeljah te silijo na delo! vzdihne Albin in srka z očmi njeno gibko mladost.

— Boš kmalu doma? poizveduje mati.

— Čez pol ure.

— No, potlej pa kar še posedi, Albin! sliši Gina že na hodniku vabiti mater. — Kaj pa je pol ure? In v nedeljo že celó!

— Joj, kako je pridna! zamolklo hvali Albin, a Gina drvi po stopnicah. Vse je samo cvet in svit okrog nje, samo cvetje in vesela pesem v njej. Kaj neki hoče oni iz tretjega nadstropja? Ali še čaka?

Bolj rdeča kot zrela črešnja smukne na ulico, z one strani pa se ji vljudno priklanja mlad gospod. Vitek je in visok in tako lep se zazdi Gini, da zdaj še manj razume, kaj hoče od nje.

— Vas smem spremiti?

Gina se smeje. Če sme spremljati? Kako je obziren in nežen!

S strani in prikrito motri Gina njegovo polt, kretnje, roke, obleko. Svileno kravato ima in srjaco iz popelina. To je drugačen gospod kot tisti Albin!

Ko zavijeta v drugo ulico, se ji zopet nakloni:

— Oprostite, gospodična, tako ste me očarali, da sem vam celó pozabil povedati svoje ime! — Vljako Barutič.

Gina sliši samo napol. Vljako razume, priimka že ne več.

— Vljako! ponavlja, Vljako, Vljako. Kako lepo se to izgovarja.

Vljako Barutič govori in govori in okrog Gine se vse razcvete, tako so žarke njegove besede. Nenadoma se potem domisli mame in tudi strah jo prevzame, čuden strah, ki si ga ne ve pojasniti.

— Domov bom morala, gospod Vljako.

— In niti vašega imena nisem še smel slišati?!

— Gina! Smešno, neumno, jelite?

— Gina, Georgina, Gjorgja, Gjorgjica! spreminja Vljako Barutič. Kakor cvetka lepo je vaše ime.

Gina zardeva, se smeje in hoče domov.

— Se še kaj vidiva? vpraša on.

Dekle skomigne z rameni.

— Smem prositi?

— Kako je ljubek! si v srcu ponavlja dekle. Prosi vendar lahko vsak človek!

— Popoldne, gospodična Gina?

Ona prikima.

— Ob petih!

— Ob petih! ponovi Gina in smukne domov. Veža je zatohla, stopnice temne in podstrešje polno kiselkaste sopare.

— Pol ure! godrnja mati. Dolga je bila!

— Oh, še ob nedeljah delati! vzdihne Albin.

Gini se skoro zasmili in mu zdaj celó oprosti višnjevo nabrekle mozolje, tako je vesela. Tudi materina čemernost je nič ne ozlovolji. Sam smeh je je.

Albin je kakor v nebesih. Nikamor se mu noče iti in gospa Franca ga povabi na kosilo.

Gina govori. O mestu govori, o salonu, o gospeh in o pomladi. Albin jo posluša in pije njene besede s tolikšno vnemo, da ga mora opozoriti gospa Franca: — Daj no, Albin, daj! Juha bo že čisto mrzla!

Po kosilu pride še gospa Liza.

— Te ni bilo domov! pravi sinu, toda karanje je samo božajoče priznanje.

Gina čuti na sebi poglede materine prijateljice, čuti, kako se mati in Liza živahno pogovarjata z očmi in kako ju Albin s pogledi prosi, naj pospešita razgovor. Vse se ji zdi kakor otroški pomenki, ona sama pa je sončnokrila kraljična. Sredi tega pričakovanja polnega pobliskavanja bo razprostrla peruti in odplula v paradiž, ki ga odpirajo Vljakove oči in besede.

Ob treh še sede, ob štirih še sede in Gina postane nestrpna. Proti petim se dvigne.

— Kam? strmi mati.

— Oh, saj sem čisto pozabila povedati, da moram v salon. Saj veste, kaj je sezija!

Albinov obraz je naenkrat neizrekljivo top. Gini se zdi skoraj neumen.

— V nedeljo, pa dvakrat na dan! Oh, nak, to je preveč!

Gina ne sliši. Smehlja je se poslovi in podstrešje je solnčno in stopnice polne cvetja, ko hiti na ulico.

Zgoraj se menijo Albin, gospa Franca in gospa Liza. Fant bo začel na svoje in mu bo treba družice.

— Gino ali pa nobene! pravi Albin.

— Mlada je še! meni mati Franca.

— I, če premisliš, kdaj si je pa še kakšen fant želel stare? pomaga gospa Liza sinu.

Medtem se Gini odpirajo nebesa. Ne ve in ne čuti, kod hodi, tako sladke so besede, ki jih govori Vlajko. Po parkih hodita in krčmah, kjer sta med stoterimi čisto skrita in sama zase. Včasih plešeta, včasih sedita drug poleg drugega kakor dva blažena. Gino pod noč prevzame omotična razigranost. Nova občutja budi ta novi svet, nova občutja, ki se jim mladenka vdaja z drhtečo slastjo.

Ko se zave, ni luči, ni solnca, ni godbe, ni plesa. Vlajko Barutič stopa po mali sobici. Previdno stopa in jo vpraša:

— Boš lahko prišla domov? Imaš ključ?

Gina oblači plašč in nemo joka.

— Ne bodi neumna, mala! Saj veš, da tu ne moreš ostati!

Kakor tepena žival stopa za njim do vežnih vrat. Ključ samo malo zaškrtne in Gina je sama na ulici. Ne da bi vedela, se opoteče proti vratom onkraj ceste.

— Gina, otrok moj! jo sprejme mati in se brez solz razjoka nad njo.

Zgoraj v kuhinji se sprosti Ginin gnev in bol in stud.

— Mati, moja mati!

Tako ju najde dan in Albin, ki pride zgodaj zjutraj, da bi izvedel, kako se je Gina odločila.

— Ooh, že spet kar na delo! se zavzame, ko vidi, da je že odpravljena za na pot.

— Ste ji kaj rekli? plaho pravi materi.

Mati pogleda hčer.

— Ali bo? zadrhti Albin.

— Kaj praviš, Gina? meni mati.

Gina bolešno zadrhti.

— Za ženo bi te Albin rad. Če si res moja hči, mu boš dala roko! reče mati.

Gina stisne zobe in pogoltne jok. Bridko pogleda Albina in mu seže v roko.

Fant jo krepko stisne in ima od sreče rosne oči.
 — Boš videla, kaj se pravi biti svoj!
 Gina drhti, omahne na stol in zapre oči.
 — Moj Bog, kako jo je prevzelo! jo budi mati.
 — Bo že, bo že! se nerodno prestopi Albin, — samo, da se je odločila.
 Po cerkvah v mestu pozdravljajo jutro nebrojni zvonovi.

POSLUŠAJ BAJKO . . .

A L F O N Z G S P A N

Princ Ypsilon pod javorom sedi,
 posluša listje, ki srebrno šelesti,
 in gleda mesec, ki kot zelen pav
 se vozi mimo črede zvezd:
 mehko nakodranih ovčic in krav.

Težko mu je, samota ga boli,
 bolan je strašno, a zdravila ni . . .
 Zaljubil se je v zalo pastirico,
 a mrki dvorni marešal
 drugod mu je izbral — kraljico.

Zdaj bridko toži blede princ:
 „O koliko krivic na svetu!
 Strmim v nebo,
 kdo ve, morda je sleherni oblak
 razkošna zibel in v njej znak
 čarobna ljubica leži,
 a mesec prosto roma po nebesih
 in se zdaj tu, zdaj tam
 za kratek hipček pomudi.“
 Potem pa sladko kakor vonj resede . . .

*

Ej, le čakaj, da ti jo razbijem — bajko.
 Kaj ti veš . . . Če človek sanja,
 hoče v sanjah za zvezdami,
 a ko ga lepota zmami —
 ga udari pest v obraz!

OBZORNIK

OB ZAČETKU GLEDALIŠKE SEZONE

Kljub premnogim razmišljanjem o smereh in ciljih, o izrazu in vsebini našega odrskega ustvarjanja, kljub iskanju etičnih in estetičnih svojstvenosti našega umetniškega izživljanja, kljub vsem plodnim spoznanjem je pomen slovenskega gledališča še vedno borno neznamen, brez značilne vrednosti. Ni kriva temu le estetična plitkost in etična ozkost vodstva, ampak tudi njega neslovenska miselnost, njega nesodobnost in idejna otrplost, ki postaja od dne do dne usodnejša za vse naše kulturno nehanje in stremljenje. — Pred človekom vstaja jako težka — kakor iz steklene groze porojena — vprašanja.